

Gniewosz plamisty *Coronella austriaca austriaca* (1283)

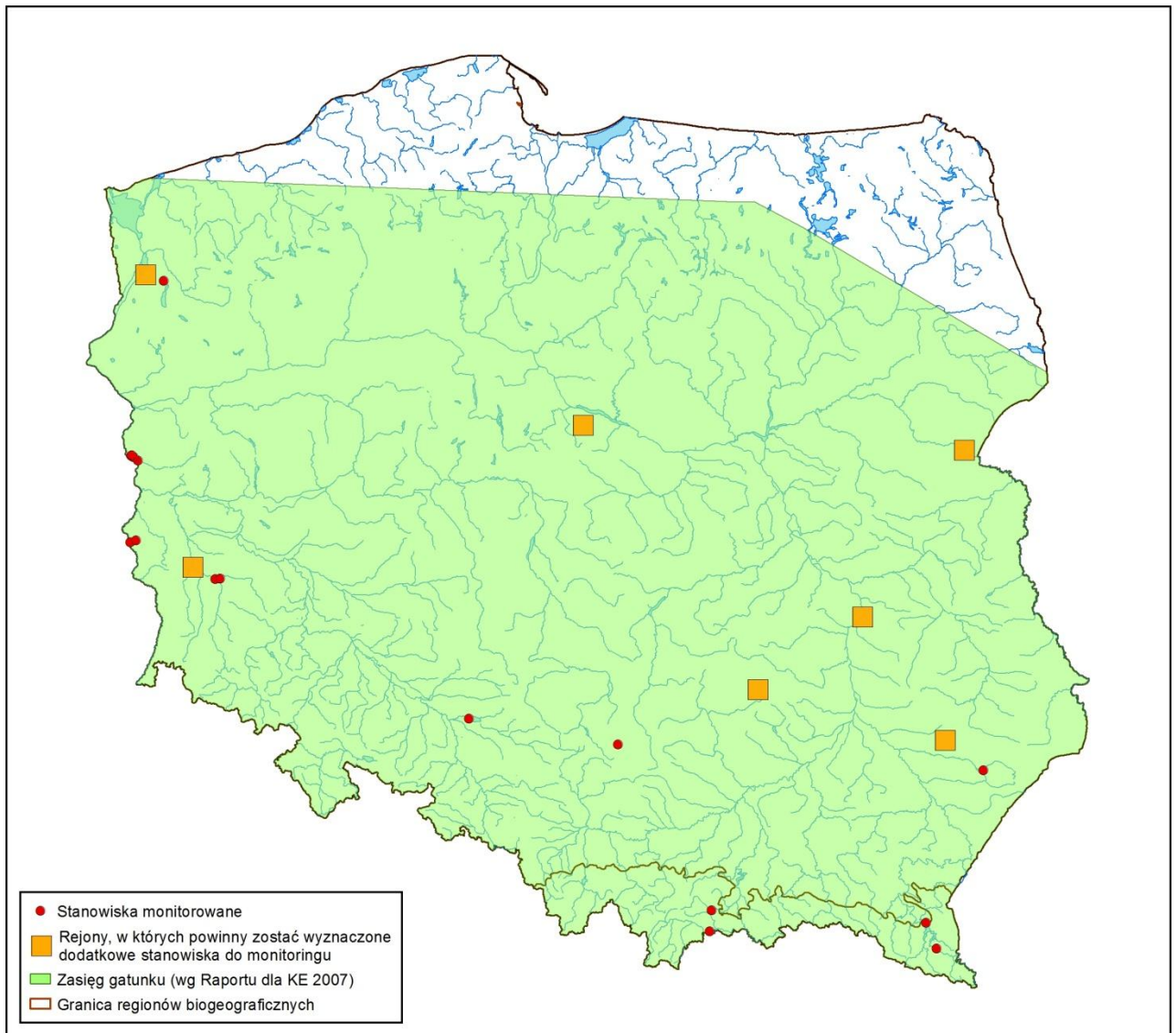

Koordinator: Bartłomiej Najbar

Eksperti: Bury Stanisław, Domian Grażyna, Najbar Bartłomiej, Profus Piotr, Ryszawy Jan, Szuszkiewicz Ewa, Najbar Bartłomiej, Rybacki Mariusz, Stachyra Przemysław

Gatunek występuje zarówno w regionie biogeograficznym kontynentalnym, jak i alpejskim.

Liczba i lokalizacja stanowisk i obszarów monitoringowych

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk monitoringu gatunku na tle jego zasięgu geograficznego

Dla potrzeb monitoringu gniewosza plamistego w latach 2009-2010 wybrano 17 stanowisk badawczych położonych w obu regionach biogeograficznych: kontynentalnym (13) i alpejskim (4) (tab. 1). Wyboru stanowisk dokonano uwzględniając możliwości zaangażowania do prac monitoringowych odpowiednio przeszkolonych zoologów / herpetologów / przyrodników, w różnym stopniu zajmujących się obserwacjami tego gatunku. Wyselekcjonowane stanowiska objęły swym zasięgiem bardzo ważne współczesne i mocno zróżnicowane pod względem naturalności miejsca bytowania gniewosza zlokalizowane w różnych częściach Polski, ale głównie w jej zachodniej części. Większość badanych stanowisk (8) położona jest na obszarach siedliskowych sieci Natura 2000, zatwierdzonych jako Obszary o Znaczeniu dla Wspólnoty. Badane stanowiska nie stanowią jeszcze wystarczającej próby, pozwalającej na ocenę stanu ochrony gatunku na poziomie obu regionów biogeograficznych. Część z nich pozwala natomiast na wnioskowanie o stanie ochrony gatunku na poziomie odnośnych Obszarów Natura 2000.

Ponieważ monitoring tego rodzaju w odniesieniu do gniewosza plamistego nie był dotychczas w Polsce systematycznie prowadzony, trzeba się liczyć z tym, że poniższe ustalenia i metody (wynikające z najlepszej wiedzy prowadzącego badania) mogą w miarę gromadzenia nowych danych ulec zmianom. Badania terenowe w ramach monitoringu 2009 r. wykonywało 6 Ekspertów lokalnych.

Dla potrzeb uzyskania bardziej reprezentatywnego obrazu stanu polskich populacji tego gatunku, w ramach kolejnych etapów monitoringu, powinno zostać zaplanowane przeprowadzenie badań na stanowiskach np. w Pieninach, na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej i we wschodniej części kraju (głównie Roztocze), gdzie obecnie znane są rejony jego występowania.

Tab. 1. Zestawienie wszystkich badanych stanowisk i obszarów

Lp.	Nazwa stanowiska	Lokalizacja stanowiska
Region biogeograficzny alpejski		
1	Bóbrka	Nadleśnictwo Brzegi Dolne, powiat Leski, gmina Solina, kamieniołom Bóbrka (woj. podkarpackie).
2	Sękowiec (kam.)	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 180001.
3	Zarzeczce	
4	Pieniny	PLH120013 Pieniny
Region biogeograficzny kontynentalny		
5	Rybcovice 1	Obszar Natura 2000; Ujście Ilanki; kod PLH 080015.
6	Rybcovice-Kunice (A),	Obszar Natura 2000; Ujście Ilanki; kod PLH 080015.
7	Rybcovice-Kunice (B)	Obszar Natura 2000; Ujście Ilanki; kod PLH 080015.
8	Rybcovice-Kunice (C)	Obszar Natura 2000; Ujście Ilanki; kod PLH 080015.
9	Użytek Ekologiczny „Gniewosz”	Obszar Natura 2000; Dolina Pliszki; kod PLH 080011.
10	Lotnisko Wiechlice	Obszar Natura 2000; Bory Dolnośląskie; kod PLB 020005 (Dyrektywa „ptasia”).
11	Nowa Kopernia	Obszar Natura 2000; Bory Dolnośląskie; kod PLB 020005 (Dyrektywa „ptasia”).
12	Reptowo	Nasyp kolejowy w okolicy Stacji PKP w Reptowie, gmina Kobyłanka, pow. Stargard Szczeciński (woj. zachodniopomorskie).
13	Zasieki	Pogranicze Leśnego Kompleksu Promocyjnego Bory Lubuskie k. miejscowości Zasieki (woj. lubuskie).
14	Marianka	Leśny Kompleks Promocyjny Bory Lubuskie k. miejscowości Marianka (woj. lubuskie).
15	Nad Jeziorem Turawskim	Gmina Turawa. Zachodnia część Jeziora Turawskiego (woj. opolskie).
16	Góra Zborów	Ostoja Kroczycka; kod PLH 240032.
17	Puszcza Solska	

Wyniki badań i ocena stanu ochrony

Tab. 4. Zestawienie ocen wskaźników na badanych stanowiskach w regionie biogeograficznym kontynentalnym.

Parametr	Wskaźniki	Ocena			
		FV	U1	U2	XX
Populacja	Liczebność	6	5	-	
	Struktura wiekowa	10	-	-	1
	Stopień izolacji	11	-	-	
Siedlisko	Stopień zacielenia	11	-	-	
	Dostępność kryjówek	11	-	-	
	Baza pokarmowa	9	2	-	

Tab. 2. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na stanowiskach w regionie biogeograficznym kontynentalnym

Lp.	Stanowiska	Oceny			
		stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
1	Rybcovice 1	FV	FV	FV	FV
2	Rybcovice-Kunice (A)	FV	FV	FV	FV
3	Rybcovice-Kunice (B)	FV	FV	FV	FV
4	Rybcovice-Kunice (C)	FV	FV	FV	FV
5	Użytek Ekologiczny „Gniewosz”	FV	FV	FV	FV
6	Lotnisko Wiechlice	FV	FV	FV	FV
7	Nowa Kopernia	FV	FV	FV	FV
8	Reptowo	FV	FV	FV	FV
9	Zasieki	U1	FV	U1	U1
10	Marianka	FV	FV	FV	FV
11	Nad Jeziorem Turawskim	FV	FV	FV	FV
12	Góra Zborów	FV	FV	FV	FV
13	Puszcza Solska	FV	FV	FV	FV

Tab. 3. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na stanowiskach zlokalizowanych w regionie biogeograficznym kontynentalnym (w Obszarach Natura 2000)

Lp.	Obszar	Oceny			
		stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
1	PLH 080015 Ujście Ilanki; stanowisko Rybcovice 1	FV	FV	FV	FV
2	PLH 080015 Ujście Ilanki; stanowisko Rybcovice-Kunice (A)	FV	FV	FV	FV

3	PLH 080015 Ujście Ilanki; stanowisko Rybcice-Kunice (B)	FV	FV	FV	FV
4	PLH 080015 Ujście Ilanki; stanowisko Rybcice-Kunice (C)	FV	FV	FV	FV
5	PLH 080011 Dolina Pliszki; stanowisko Użytek Ekologiczny Gniewosz	FV	FV	FV	FV
6	PLH 240032 Ostoja Kroczycka; Góra Zborów	FV	FV	FV	FV
7	Puszcza Solska	FV	FV	FV	FV

Zestawienie ocen badanych wskaźników na stanowiskach monitoringowych w regionie biogeograficznym kontynentalnym (tab. 4) pokazuje, że za wyjątkiem wskaźnika liczebność, pozostałe wskaźniki na wszystkich lub prawie wszystkich stanowiskach uzyskały ocenę FV tj. stan właściwy. Pokazują one także, że generalnie stan siedlisk jest lepszy niż stan populacji. Oszacowane względne liczebności populacji na większości powierzchni badawczych są bardzo małe. Można przypuszczać, że liczba osobników obserwowanych na poszczególnych stanowiskach, w tym młodych węży, w przybliżeniu odzwierciedla stan faktyczny (rzeczywiście niskie liczebności populacji), ale można też przyjąć, że uzyskane dane mogą być nieco zaniżone, co spowodowane było zbyt późnym rozpoczęciem monitoringu w 2009 r.

Zasadniczo perspektywy zachowania gatunku na stanowiskach monitoringowych, w regionie biogeograficznym kontynentalnym, należy określić jako dobre (tab. 5) – jednakże tylko przy założeniu, że nie wzrosną zagrożenia dla bytowania poszczególnych populacji (na które wyraźnie wskazywali Eksperti w kartach stanowisk). Warto z tych zagrożeń wskazać przede wszystkim na ogólny fakt, iż większość badanych populacji zasiedla poblizze terenów antropogenicznych, a nawet obszarów specyficznych np. wyrobiska (**Rybcice 1, Rybcice-Kunice (A)**), czynne torowiska (**Reptowo**), otoczenie pasów startowych nieczynnego lotniska (**Lotnisko Wiechlice**) i sztucznie ukształtowane brzegi zbiornika zaporowego (**Nad Jeziorem Turawskim**). Do czasu dalszego nieprzekształcania tych siedlisk, należy spodziewać się obecności przedstawicieli tego gatunku, ale tylko wówczas jeśli nie wzrośnie ingerencja człowieka (np. zabijanie węży), i tereny te zostaną we właściwy sposób zabezpieczone i pielęgnowane pod kątem ochrony węży. W przeciwnych przypadkach tak małe liczebne populacje mogą w bardzo szybkim tempie zaniknąć lub zubożeć.

Stanowiska badań gniewosza położone na Obszarach Natura 2000 zostały wytypowane w rejonach zachodniej części kraju w dolinach rzeki Ilanki, Pliszki i na rozległych terenach trawiastych znajdujących się pomiędzy tymi rzekami (tab. 6). Są to obszary otwarte i o ekotonalnym charakterze, mało zaludnione, znajdujące się w strefie przygranicznej, z brakiem uciążliwego przemysłu (z wyjątkiem lokalnego przemysłu wydobywczego piasku i żwiru). Stan zachowania siedlisk i populacji na wszystkich 5 stanowiskach został określony jako właściwy – jednakże również przy bardzo małej liczebności badanych populacji.

Za większe zagrożenia dla gniewoszy w tym rejonie uznano obecność dróg, pozbywanie się zanieczyszczeń płynnych (ścieków bytowo-gospodarczych) z gospodarstw domowych i zaśmiecanie terenu.

Z innych realnych zagrożeń dla populacji gniewosza plamistego należy wymienić także obecność obcych lądowych, inwazyjnych gatunków drapieżników, głównie jenota *Nyctereutes procyonoides*.

Tab. 4. Zestawienie ocen wskaźników na badanych stanowiskach w regionie biogeograficznym alpejskim.

Parametr	Wskaźniki	Ocena			
		FV	U1	U2	XX
Populacja	Liczebność	-	4	-	
	Struktura wiekowa	-	2	1	1
	Stopień izolacji	1	-	2	1
Siedlisko	Stopień zacielenia	2	2	-	
	Dostępność kryjówek	4	-	-	
	Baza pokarmowa	2	2	-	

Tab. 5. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na wszystkich badanych stanowiskach w regionie biogeograficznym alpejskim

Lp	Stanowiska	Oceny			
		stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
1	Sękwiec (kam.)	U1	FV	U1	U1
2	Bóbrka	U2	FV	U1	U2
3	Pieniny	U1	U1	XX	U1
3	Zarzecze	U1	U1	XX	U1

Zestawienie ocen badanych wskaźników na stanowiskach monitoringowych w regionie biogeograficznym alpejskim (tab. 7, 8) wskazuje na dobre i średnie warunki siedliskowe, jednakże również na bardzo małą liczebność poszczególnych populacji. W przypadku stanowiska **Bóbrka** (Bieszczady) liczebność dorosłych węży była skrajnie niska, nie stwierdzono młodych osobników i wykazano liczne i postępujące zagrożenia ze strony działalności ludzkiej, co może być dla tej populacji czynnikiem limitującym. Podobnie jest w przypadku stanowiska **Sękwiec (kam.)** (Bieszczady), które dysponuje znakomitymi warunkami siedliskowymi, ale liczebność dorosłych i młodych gniewoszy jest bardzo mała, co może być spowodowane: 1) wyłapywaniem węży, 2) obecnością wielu sprawnych drapieżników i 3) bliską obecnością drogi. Podobnie na stanowiskach Pieniny i Zarzecze stan populacji jak i stan ochrony gniewosza jest niezadowolający (U1).

Wstępna ocenę stanu ochrony gatunku w dwóch regionach biogeograficznych, na podstawie badań 13 stanowisk w regionie kontynentalnym i 4 stanowisk w regionie alpejskim przedstawiono w tabeli 9.

Tab. 5. Wstępna ocena stanu ochrony gatunku w obu badanych regionach biogeograficznych.

Obszary	Oceny			
	stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
Region biogeograficzny kontynentalny	FV	FV	FV	FV

Region biogeograficzny alpejski	U2	FV	U1	U2
---------------------------------	----	----	----	----